

Dr. Öğr. Üyesi Güvenç CEVİZ

İstanbul Beykent Üniversitesi

guvenceviz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7492-6821

ALTERNATİF BİR GRAFİK TASARIM STÜDYOSU ÖRNEĞİ OLARAK EXPERIMENTAL JETSET

Özet

Geçmişten günümüze grafik tasarımdaki alternatif bakış açılarına sahip tasarımcı veya tasarım stüdyoları alanın gelişimine katkı sağlamış ve yön vermiştir. Alternatif tasarımcılar otoriteler tarafından kabul görmüş, yerleşik yöntemlerin yetersiz veya olumsuz yönlerini belirlemiş; daha yararlı, daha işlevsel ya da daha estetik olana odaklanmıştır. Bu çalışmada, sektörde yer alan büyük reklam ajansları gibi ana akım tasarım mekanlarından farklı reflekslere ve stratejilere sahip, grafik tasarımın sınırlarını genişletme ve grafik tasarımcının rolüne yeni açılımlar getirme konusunda örnek teşkil edebilecek alternatif oluşumlardan biri olan Experimental Jetset adlı grafik tasarım stüdyosu ele alınmıştır. Experimental Jetset, geliştirdiği söylemleri ve tasarımları ile grafik tasarım alanında farklı portallara açılan yenilikçi ve alternatif yaklaşımları açısından incelenmiş; hem 90'lı yılların geleneksel yöntemlerini hem de güncel teknolojileri deneyimlemiş olan bağımsız bir ekip olması sebepleri ile bu çalışmanın merkezinde yer almıştır. Grafik tasarımda sorgulayan ve eleştiren duyarlı bir tasarım anlayışı; toplum, çevre ve grafik tasarım disiplininin geleceği açısından dikkat çekmekte ve bu yönde üretimler yapan alternatif grafik tasarım stüdyoları önem kazanmaktadır. Çalışmada, sektörel bağlamından kopmadan eleştirel bir grafik tasarım stüdyosu olabilen Experimental Jetset'in alternatif olmasının yanı sıra tasarımlarının sürdürülebilir yönlerine de odaklanılmış ve önemli bir örnek olduğuna dair bugüne kadar ortaya koyduğu çok yönlü projeleri ve metodolojilerinin alternatif bağlamlarına yakından bakılarak çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alternatif, Disiplinler ötesi, Grafik Tasarım Stüdyosu, Experimental Jetset

EXPERIMENTAL JETSET AS AN EXAMPLE OF AN ALTERNATIVE GRAPHIC DESIGN STUDIO

Abstract

From past to present, designers or design studios with alternative perspectives in graphic design have contributed to and guided the development of the field. Alternative designers have determined the inadequacy or negative aspects of established methods that have been accepted by authorities; they have focused on what is more useful, more functional or more aesthetic. In this research, Experimental Jetset, a graphic design studio that has different reflexes and strategies than mainstream design venues such as large advertising agencies in the sector, and is one of the alternative formations that can serve as an example in expanding the boundaries of graphic design and bringing new perspectives to the role of the graphic designer, has been discussed. Experimental Jetset has been examined in terms of its innovative and alternative approaches that open up different portals in the field of graphic design with its developed discourses and designs; it has taken its place at the center of this study due to being an independent team that has experienced both the traditional methods of the 90s and current technologies. A sensitive design approach that questions and criticizes in graphic design attracts attention in terms of society, the environment and the future of the graphic design discipline, and alternative graphic design studios that produce in this direction are gaining importance. In the study, Experimental Jetset, which can be a critical graphic design studio without breaking away from its sectoral context, is focused on the sustainable aspects of its designs as well as being an alternative, and inferences are made by closely examining the alternative contexts of its versatile projects and methodologies that it has put forward to date, and that it is an important example.

Keywords: Alternative, Transdisciplinary, Graphic Design Studio, Experimental Jetset

GİRİŞ

Tasarım ve sanatın eleştirel, sorgulayan alternatif yöndeki eğilimleri bu alanları geliştiren, önemli kilometre taşlarını oluşturmaktadır. Alternatif tasarım stüdyolarının yolculuğu sanat ve tasarım geleneğinde akımlara verilen tepkiler ile geliştirilmiş hallerinin ya da karşı hareketlerinin ortaya çıktığı ve zamanın daha yavaş aktığı modern ve postmodern süreçte olduğu gibi günümüzde de daimi bir dönüşüm, mücadele ve yeniden kodlamayı içermektedir. Akımlardan trendlere evirilen ve çok hızlı değişen teknolojik altyapı ve araçlar ile fikir ve tasarım üretimini içeren günümüzdeki tasarım stüdyolarının daha hızlı ilerleme kaydetmeleri ve daha hızlı adaptasyon sağlamaları gerekmektedir. 90'lardan bu yana Experimental Jetset (E. Jetset), MM Paris, Superflex, Tomato gibi birçok tasarım stüdyosu ya da kolektif, üretimleri ile mevcut anlayışı sorgulamakta; daha işlevsel, faydalı ya da yeni olanın arayışı içinde alanın sınırlarını genişletmeye çalışmakta ve alternatif yollardan var olma çabası göstermektedirler.

Alternatif sözcüğü TDK'ya bakıldığında; seçenek, farklı, karşı ve alması anlamlarına gelmektedir (TDK, 2024). Tasarım alanında "alternatif" olmak, kelimenin sözlük tanımı ile benzer özellikler taşımakla birlikte tarihsel ve güncel anlamda ana akımın dışında, kabul görmüş normların ötesine geçebilen, statükoyu sorgulayabilen, transdisipliner çalışabilen, avangart, kavramsal, eleştirel, yenilikçi özelliklere sahip ve bu bağlamlarda "özgür" üretimler yapabilen çalışmaları, "bağımsız" kolektifleri, stüdyoları ya da "mekan"ları ifade etmekte ve bu kapsamda ele alınabilmektedir. James Pierce, 2015 yılında Carnegie Mellon'da insan-bilgisayar etkileşimi alanındaki doktora tezinde eleştirel tasarım, spekülasyon, tasarım

kurgusu, agnostik tasarım, taktiksel medya, yansıtıcı tasarım, söylemsel tasarım versiyonlarının karşılaştırmasını yaparak "alternatif ve karşıt tasarım" başlığını bir çatı olarak kullanmıştır (Tharp, 2018: 78).

Günümüzdeki büyük ölçekli tasarım ajanslarına göre daha küçük hacimli ve kısmen bağımsız tasarım mekanları gelişen ve genişleyen iletişim olanakları üzerinden dünyanın birçok yerinden müşteriler/kullanıcılar ya da tasarım ekipleri ile çalışmalar yapabilmekte, dayanışma ağları oluşturabilmekte ve projeleri ile büyük etkiler bırakmaktadır (Twemlow, 2011: 24). Bu iletişim olanakları ve finansal güç, tasarımcılara mecburi kimliğinden ayrı ve özgür hareket edebilme şansı vermiştir. Tasarımın sadece çözüm üretme rolünden sıyrılıp, tanımını açarak eleştirel bir yön kazanması ona sipariş ve müşteri arasındaki kapalı döngünün farklı açılarında ve dışında geçirgen sınırlarda üretim yapma şansı vermiştir. Aslına bakıldığında bu tasarımcılar sanatçılar kadar bağımsız ve özgür ifadelerde bulunamamakta; iş birlikleri, çok parçalı iş bölümleri, komisyonlar gibi süreçler bağlamında üretmek durumundadırlar (Gershman, 2011). Bu tasarımcılar çok modlu olan iletişimi kendi adına konuşan biçimlerde kullanmaya ve tasarlamaya çalışsalar da bu yöntemi ağır bir yük haline getiren birçok etken vardır (Tharp 2018: 76). Engeller ve zorluklar olmasına rağmen E. Jetset gibi tasarım stüdyoları ticari kodları ya da gelir elde etme yöntemlerini iyi kullanamadığı için çoğu zaman uzun ömürlü olamayan sanat alanındaki alternatif oluşumlara göre daha gerçekçi adımlar atabilmektedir. Bu anlamda alternatifliği hayata geçirebilmenin en önemli halkalarından biri eleştirilen sistemin içinde savunulan yeni değerler ile var olabilmektir. Bunun yolu ise alternatif tasarım stüdyosunun sistemin kodlarını ve yöntemlerini hackleyerek kendi idealleri doğrultusunda dönüştürebilmesinden geçmektedir.

Tasarım alanı, içinde bulunduğu “profesyonel” sektörde ya da karşısında alternatif bakış açıları ile tasarlayabilmek için eleştirel ve deneysel refleksler geliştirmiştir (Coombs, Mcnamara, Sade, 2019: 4-10). Bu süreçte tasarımdaki eleştirel yaklaşımların akademik olarak da derinleşmesi yani tasarımı ve grafik tasarımı sadece izlenen ve kullanılan değil tartışılan bir alan haline getiren söylemlerin gelişmesi de etkili olmuştur. Bu konuda eleştirel ve spekülatif tasarım yani hem güncel tasarım problemlerine hem de gelecekteki tasarımın ilişkisel problemlerinin çözümü ve kurgusu üzerine yazan ve tasarlayan Anthony Dunne ve Fiona Raby ikilisi gibi aktörlerin ve aynı paralelde grafik tasarımın eleştirel ve alternatif rolünün tanınmasına katkı sağlayan Emigre ve Dot Dot Dot gibi bazı yayınların veya önemli alternatif tasarımcıların tüketim kültürü ve ticari estetiğin ötesinde grafik tasarımın sorunlarına ve tasarımcının farklı kimliklerine öncelik vermesi önemli bir yer tutmaktadır (Muir, 2015: 1). Bu makalenin ana konusu olan E. Jetset grafik tasarım stüdyosu ise eleştirel tasarıma daha yakın bir kategoride 90’lı yıllardan günümüze kadar yaptığı üretimleri ile alanında yankı uyandırmış ve açtığı yeni tartışmalar ve yeni ufuklar ile bu süreçlerin iyi örneklerinden biridir.

Alternatif Bir Örnek Olarak Experimental Jetset Projelerine Yakından Bakmak

Amsterdam merkezli grafik tasarım stüdyosu E. Jetset; Marieke Stolk, Erwin Brinkers ve Danny Van den Dungen üçlüsü tarafından 1997 tarihinde kurulmuştur. E. Jetset; Stedelijk Museum, Centre Pompidou, Dutch Post Group ve Whitney Museum of American Art, MOMA gibi önemli müze ve enstitüler ile proje ortaklıklarında bulunmuş; ayrıca Gerrit Rietveld

Academie'de ve ARTEZ Werkplaats Typografie'de uzun yıllar tasarım dersleri vermişlerdir (Jetset, 2024). Çalışmalarında sanat ve tasarımın duvarlarını saydam hale getiren ve disiplinler ötesi bir bakış açısına sahip olan E. Jetset, grafik tasarımı belirleyen kodların ve grafik tasarımcı rolünün yeniden gözden geçirilmesinde bakış açılarını genişletmiştir. E. Jetset'e göre; tasarımcıların kendi yolunu bulabilmesi ya da mevcut ekonomik ve politik ortamda ideallerini gerçekleştirebilmesi için nefes alabileceği ve özgür üretim yapabileceği paralel ortamlara ihtiyacı vardır (Sueda, 2014).

Çalışmalarında grid sistemlerinden daha çok dilden ilham alan E. Jetset; metinler, kelimeler, harfler arasında tipografik bir ritim aramakta ve bu parçalar arasında özel bir kompozisyon oluşturmaktadır. Harfler arasındaki espaslar ve dengeler ile uğraşmanın aslında heykeltıraşlıktan bir farkının olmadığını ifade etmektedirler. Heidegger'in inşa etmek, düşünmek ve ikamet etmek kelimeleri arasında kurduğu bağlantılardan etkilenen E. Jetset, tipografiyi yalnızca bir mesaj iletme rolüne sığdırmamakta, büyük bir kültürün inşa aracı olarak görmektedir (Jetset, 2023). Disiplinlerarası fikirler geliştirmeyi ve kolektif hareket etmeyi önemseyen E. Jetset, grafik tasarımın en önemli sebep ve amaçlarından biri olan iletişimin limitlerini genişleterek tasarımın görselliğinin yanında kavramsal derinliğini de öne çıkarmakta; estetik, işlev ve fayda gibi kavramları yeniden sorgulamaktadır. E. Jetset, grafik tasarımın geleneksel birikimini kullanmakta fakat onu dönüştürmekten çekinmemektedir. Bu bağlamda, geçici ve ticari olmanın ötesinde sürdürülebilir ve zamansız tasarımlarla yani uzun ömürlü tasarımlarla ilgilenmeleri onlara tasarım dünyasında saygınlık kazandırmıştır.

E. Jetset ekibi, üretimlerinin diğer tasarımcılar ve izleyici ile etkileşime geçmesi halinde döngüye giren yaratıcı bir bulmaca olduğunu ifade etmektedirler. E. Jetset, izleyiciye/kullanıcıya insanlar tarafından inşa edilmiş ve insanlar tarafından değiştirilebilir bir çevrenin parçası olduklarının farkındalığını vermeye çalışan bir yaklaşımla ilerlemektedir. Bir tasarımcı olarak şimdiki ve gelecekteki rollerini ya da sorumluluklarını bu yaklaşım üzerine kurmakta ve sürekli olarak izleyicinin/kullanıcının insan yapımı bir nesneye baktığını hatırlatmaktadırlar (Jetset, 2023). Kullanıcıyı aynı zamanda bir sanat izleyicisi konumuna da getiren Stedelijk Museum için tasarladıkları güçlü iletişime sahip tipografik poster serileri izleyici ve tasarım arasında kavramsal alternatif bir temas kurgulamakta ve yalın olmayı seçerek söylemin olmadığı kakofonilerden uzak durmaya çalışmaktadırlar.

E. Jetset, grafik tasarımcıya özgürlük alanı açan bakış açısı ve metodolojiler ile çalışsa da Sartre'in "*Alman işgali sırasında olduğumuzdan daha özgür olmamıştık*" sözündeki gibi özgürlük ve sınırlar arasındaki önemli ilişkinin farkında olarak üretmektedir. E. Jetset'e göre hiçbir proje sınırlamalardan tamamen bağımsız değil, her zaman yanıtlanacak bağlam, parametre ya da koşullar vardır. Diğer taraftan bu akışın içinde özgür olabilecek olan kapsamlar ve sınırların ya da çözülmesi gereken problemlerin içinde yaptığı seçimler ve geliştirdiği özgün metodolojiler ile tasarımcının kendisidir. Bu bağlamda, müşteriler için yapılmış olması ya da olmaması fark etmeksizin projelerini "kendi kendine başlatılan projeler" olarak tanımlamaktadırlar. Bu pratiği grafik tasarımın dışında değil grafik tasarım alanı içinde onu esneterek yapmaktadırlar (Jetset, 2023). E. Jetset, avangart ve eleştirel tasarımlar yapsa bile içinde bulunduğu sektörün katmanları içinde kendini kabul ettirmiş ticari hacmi büyük

Alternatif Bir Grafik Tasarım Stüdyosu Örneği Olarak Experimental Jetset

ajansların ışıltılı prodüksiyonlarına karşın yalın ama güçlü çıktılar sergilemiştir. E. Jetset müşteri ilişkilerini “*Tüm projelerimizde, mümkün olduğunca sık ve amansız bir şekilde müşterilerimizi yaratıcılığımızla rahatsız ediyoruz.*” cümlesi ile özetlemektedir. E. Jetset bunu bir tüketim kültürü ve gösteri toplumu eleştirisi olarak tartışmaya açmaktadır (Sueda, 2014). Stüdyonun bu sözü, ticari ilişkileri ve idealleri arasında bulunan hassas temasa ve stüdyonun sürdürülebilirliği ya da varlığının devamlılığı için bu ilişkinin dengede tutulması gerekliliğine işaret etmektedir.

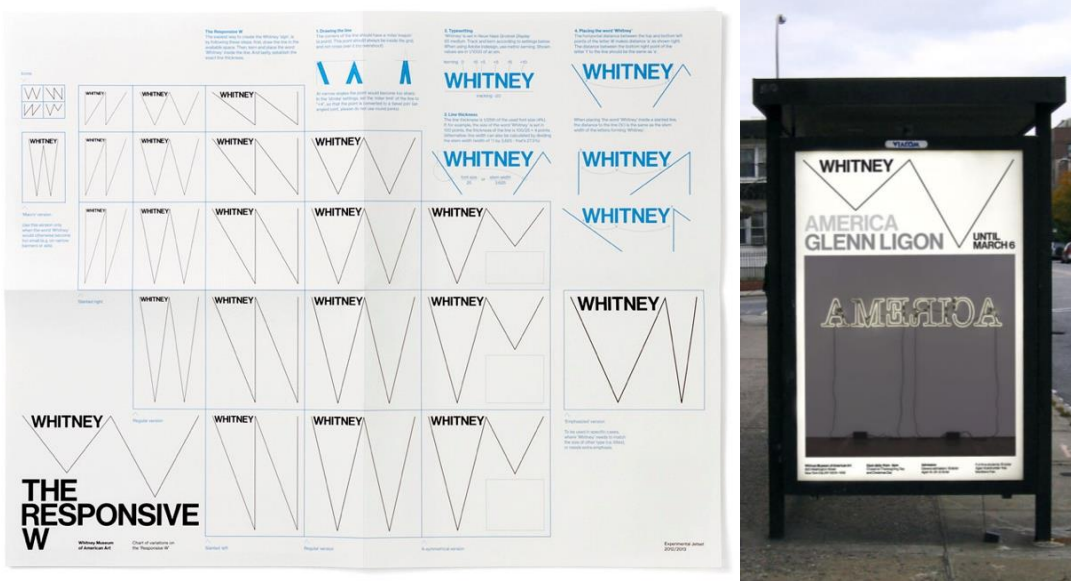

Görsel 1 “A-R-C” 2018, Experimental Jetset.

E. Jetset, Dunne ve Raby'nin geliştirdiği olası gelecek senaryoları üzerine varsayımsal ve fütüristik tasarımlar kurgulayan spekülative tasarım anlayışından ziyade şimdiki zamanın tasarım problemlerine ve toplumsal vb. etkilerine odaklanarak statükoyu sorgulayan eleştirel tasarım yöntemlerine paralel olarak içinde buldukları zamanda kalmayı tercih etmektedirler. E. Jetset'e göre geleceği düşlediği ya da kurguladığı yazılan modernizmin bile geçmişe gelecekte daha çok atıfta bulunmaktadır (Jetset, 2005). E. Jetset, alternatif olabilme açısından dönemin egemen tarzından farklı noktadaki eleştirel yapısıyla grafik tasarımcının kısıtlanan çözüm bulucu rolünü özgürleştiren adımlar atmıştır. E. Jetset kurduğu bu yapıyı grafik tasarımın ona biçilen döngüden çıkabilmesi ve işlevlerinin artması açılarından alternatif bir yol ve fırsat olarak görmektedir. E. Jetset'in çalışmaları her ne kadar spekülative tasarım uygulamaları ile aynı kategoride gibi görülse de kendileri bu bakış açısının amaçlarına tamamen uymadığını, ayakları daha fazla yere basan, daha gerçekçi arayışlar içinde olduklarını ifade etmektedirler (Yıldırım, 2022: 208). Spekülative tasarım uygulamaları da eleştirel tasarım ile örtüşerek normatif tasarım süreçlerini tanımlayan ticari sektördeki kısıtlamaları kaldırma çabası içinde prototipler tasarlar fakat farklı olarak bunu kurgusal olarak yapar (Auger, 2013: 1). E. Jetset daha somut çözümlere odaklanmalarını, herkes gök yüzünü işaret ederken birilerinin yere bakması gerektiğinin altını çizerek ifade etmektedir (Sueda, 2014). Dolayısı ile E. Jetset, spekülative kurgulara odaklanmak yerine eleştirel tasarım kapsamına daha fazla uymakta ve grafik tasarımda zamanın ruhuna odaklanan alternatif çözüm önerileri sunmaktadır.

Alternatif Bir Grafik Tasarım Stüdyosu Örneği Olarak Experimental Jetset

E. Jetset, stüdyo içinde sabit rollerden kaçınmakta; tasarım sürecindeki iş yüklerinin eşit bölünmesine önem vermekte; farklı roller arasında geçişler sağlayarak her aşamada uzmanlaşmaya gayret göstermektedir. E. Jetset, tasarım sektörünün tasarımcılara nasıl düşünmesi, nasıl tasarlaması, nasıl uygulaması gerektiğini dikte eden yönlerinden uzak durduklarını vurgulamaktadır (Jetset, 2023). E. Jetset ekibinin de vurguladığı gibi tasarım alanında yenilikçi ve eleştirel olabilmek için kalıplardan sıyrılmak gerekmektedir (Coles, 2007: 100). E. Jetset, alışlagelen reklam ajansı titlerini, örneğin operatör ve kreatif direktör arasındaki ya da yönetici arasındaki katmanları harmanlayarak bu aşamaları yeniden düşündürmektedir. Uzmanlaşma alanlarındaki bu eşitlikçi yaklaşım kolektif bilinci ve beyin fırtınasını desteklemektedir. Dolayısı ile büyük reklam ajanslarında bilindik bir manzara olan hiyerarşik katmanların olmadığı bir grafik tasarım stüdyosunda projelerin tüm tasarımcılar tarafından sahiplenilmesine ve daha duyarlı bir yaklaşıma zemin hazırlamaktadır.

Görsel 2 “The Responsive W”, Whitney Museum of American Art için tasarlanan kurumsal kimlik çalışmalarından 2013, Experimental Jetset.

E. Jetset, tasarımlarını oluştururken, araştırma, tartışma ve yazma aşamalarına önemli oranda zaman ayırarak tasarımlarında aynı zamanda kavramsal bir alt yapı oluşturmakta; bu yazınsal çıktılarını tasarımlarının yan ürünü olarak görmektedir (Jetset, 2023). E. Jetset, minimal ve kavramsal özellikler taşıyan bu tasarımları ve özellikle de özgün tipografik çalışmaları ile öne çıkmıştır. 2013 yılında Whitney Museum of American Art için tasarlanmış oldukları ve "Responsive W" (Duyarlı W) olarak tanımladıkları logo, stüdyonun tasarım refleksini özetleyen işlerden biridir. E. Jetset, katı kuralların etrafından ustalıkla dönmeyi başarmış, sadece eleştirel değil, logonun hareketinde de olduğu gibi neredeyse sınırsız tasarım boşluğu ile uyumlu, esnek ve grafik tasarım alanında büyük tartışmalara sebep olacak kadar minimal bir logo tasarlamışlardır (Laranjo, 2013). E. Jetset, Whitney'nin kurumsal kimliğini kurgularken daha önce Pentagram Tasarım Stüdyosu tarafından tasarlanan haline karşı sorumlu hissettiklerini belirterek, tasarımın sürdürülebilir ve uzun ömürlü olması gerektiğini vurgulamaktadır (Jetset, 2023). E. Jetset, kusurları ve muğlaklığı kabul eden işlev ve estetik

Alternatif Bir Grafik Tasarım Stüdyosu Örneği Olarak Experimental Jetset

arasındaki deneyselliğe açık bir eğilime sahiptir. Stüdyonun tasarımlarındaki minimalist indirgemecilik kavramsal boyutta da bir yalınlığa ulaşmak amacı taşımaktadır.

Görsel 3 “Patta Psychogeographic Practice” 2022, Experimental Jetset.

Görsel 4 “SB Capsule Collection” 2022, Experimental Jetset.

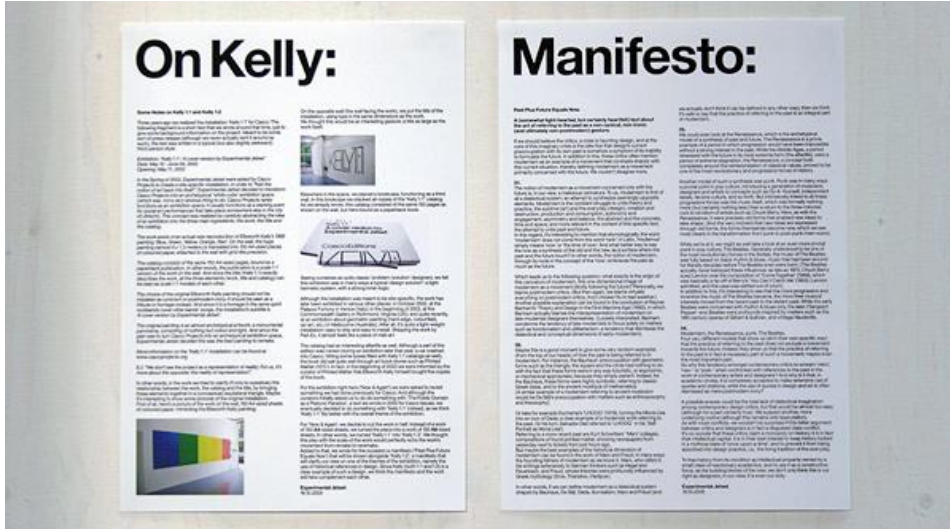
E. Jetset’in, Susan Bjil markasının iş birliğiyle iklim krizine dikkat çekmek için tasarladığı “SB Capsule Collection” özellikle plastik atıklar sebebi ile kirlenen çevre ve yükselen deniz seviyesi tehlikesine “Here Comes The Ocean” (İşte Okyanus Geliyor) sloganı ile vurgu yapmakta ve görselleştirmektedir (Jetset, 2022). Stegall’a göre alternatif tasarım yaklaşımının sürdürülebilir biçimlerde gelişebilmesi için tasarımcının diğer disiplinler ve çevresi ile duyarlı bir bağ oluşturması ve uzmanlık alanından bu ağa katkı sunması

Alternatif Bir Grafik Tasarım Stüdyosu Örneği Olarak Experimental Jetset

gerekmektedir (Stegall, 2016: 176). Dunne ve Raby'ye göre ise iklim krizi gibi olası büyük felaketler ya da çok daha basit gündelik problemler karşısında tasarım çözümleri üretebilmek, problemleri içselleştiren ve sorgulayan bir tasarımcı olmaktan geçmektedir (Dunne ve Raby, 2013: 02). E. Jetset, çalışmalarında öne çıkardığı bir konu olarak şehrin dilinin orada yaşayan insanların psikolojisi için çok önemli olduğunu ve grafik tasarımcıya bu konuda önemli bir rol düştüğünü ifade etmektedir. Özellikle “Patta Psychogeographic Practice” adlı tasarım projeleri bunu vurgulamak için ürettikleri tasarımlarından biridir (Patta Psychogeographic Practice, 2022). E. Jetset alternatif ve eleştirel bakış açılarını çok yönlü olarak ürettiği projelerine yaymaya çalışmakta ve sloganlarını mümkün olduğunca minimal ve anlaşılır biçimlerde kullanmaktadır.

Görsel 5 “How Posters Work” Cooper Hewitt Design Museum 2015, Experimental Jetset.

Görsel 6 “Manifesto” 2005, Experimental Jetset.

Görsel 7 “Superstructures (Notes on Experimental Jetset / Volume 2)” 2021, Experimental Jetset.

Görsel 8 “Superstructure” 2018, Experimental Jetset.

2018 yılında RMIT Üniversitesi ve E. Jetset iş birliği ile Melbourne’de gerçekleşen “Superstructure” adlı enstalasyon dil ve şehir arasındaki ilişki temasına odaklanmaktadır. Bu projede şehrin tamamı grafik bir dil ve grafik tasarım stratejileri ile şekillendirilebilecek ya da yeniden inşa edilebilecek bir platform olarak görülmektedir. Proje büyük ölçüde Konstrüktivizm, Situasyonist Enternasyonal, Provo ve Post-Punk olmak üzere dört hareketten esinlenerek şehrin dilini biçimlendirmektedir (Jetset, 2018). Taşçıoğlu’na göre; kent, grafik tasarımın tüm etkisinin görülebileceği bir sahneye benzemektedir (Taşçıoğlu, 2013). E. Jetset grafik tasarım stüdyosu tarafından kurgulanan ve tasarlanan proje, bir retrospektif serginin, enstalasyonun, deneysel tipografik posterlerin veya bir sergileme tasarımının bir arada

gözlemlenebileceği bir deneyimi sunmaktadır. Bu açıdan grafik tasarımı disiplinler ötesi manada güçlendiren, grafik tasarımcının rolünü ve ufkunu genişleten bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. “Superstructure”da da olduğu gibi E. Jetset’in çalışmaları grafik tasarımcının çok yönlü, transdisipliner, alternatif kimliklerinin olabileceğinin ve farklı uzmanlıklara taşan işleri çözebileceğinin bir göstergesidir.

SONUÇ

Kavramların ve tanımların teknolojinin hızına bağlı olarak değişebildiği günümüzde alternatif kavramı da kendini yeniden sorgulatmaktadır. Alternatif olabilmek ve kalabilmenin bağlamları, avantajları ve dezavantajları değişmektedir. Yaklaşık 28 yıldır aktif olarak üreten ve üretmeye devam eden E. Jetset, bu dönüşümü deneyimlemiş olan bir stüdyodur. Bu süre zarfında söylemleri benzerlik gösterse de yöntemleri teknolojiye, toplumsal ve çevresel ihtiyaçlara göre yeniden biçimlenmiştir. Rekabetin ve yaratıcı üretimlerin hiç olmadığı bir yoğunluk ve hızla çoğalması alternatif kalabilmeyi zorlamakta ve alternatif tasarım mekanlarını yeni stratejiler geliştirmeye itmektir. Aslında olumsuz yönlerinin yanı sıra olumlu anlamda alternatif stüdyoları daha özgün fikirler ve ifade yolları bulmaya yöneltmektedir.

İnternetin ve bilgisayar teknolojilerinin henüz gelişmemiş olduğu dönemlerde alternatif tasarım mekanları kapalı devre bir iletişim havuzu içinde hareket şansı bulmuş; sesini duyurabilmesi için sayılı haber organının ilgisini çekmesi ya da otoritelerin uygun görmesi gerekmiştir. Bu sebep ile alternatif olan fikir ve tasarımların okunması ya da görülmesi zor bir süreç olmuştur. İletişim araçlarının demokratikleşmesi, dijital teknolojilerin ucuz, ulaşılır ve hızlı hale gelmesiyle büyük finansal desteklere ihtiyaç olmadan özellikle dijital üretimin kolaylaşması ve de son yıllardaki yapay zeka araçlarının konforu ile farklı seslerin artması, rastlantısal ya da bilinçli yaratıcılığın bir yığın halinde çoğalmasını sağlamıştır. Bu dönüşüm kopyalamayı, yüzeyselleşmeyi ve aynışmayı içinde barındıran bir paradoksa yol açarak özgün ya da duyarlı tasarımların ve fikirlerin çok hızlı kopyalanmasına veya popülerleşmesi ile hızlı tüketim içinde erimesi yani iyi ve vasatın birbirine karışmasına aynı zamanda da büyük ölçekli ajanslar tarafından sözde kültürel projeler içinde elit hedef kitleye ulaşmanın bir yöntemi olarak kullanılmasına yol açabilmektedir. Olumlu açıdan ise sadece ticari estetik kaygılar üzerine kurulmamış olan alternatif tasarım stüdyolarının veya kolektiflerin kitlelere ulaşabilmesi, dünyanın herhangi bir yerindeki müşteri/kullanıcı ile proje yapabilmesi için finansal engellerin azalması ve büyük ajansların tekelden kurtulma anlamlarında düşünülebilir. Dolayısı ile E. Jetset gibi iş bölümünde adaletli bir uzmanlaşmaya ya da kolektif bilince sahip yaratıcı üretime önem veren alternatif stüdyolar için teknolojik anlamda tasarım iş sürecinin kısalması yaratıcı aşamalara, araştırma ve beyin fırtınasına daha fazla zaman sağlamaktadır. Aynı zamanda tasarım alanındaki ve etkilediği alanlardaki dönüşümleri sorgulayan ve eleştirel bakabilen alternatif tasarım stüdyoları kitlesel ve fütursuzca tasarım üretiminin karmaşıklığının ayrıştırılmasında birer gözlemci rolünde bulunmaktadır.

E. Jetset gibi alternatif grafik tasarım stüdyolarının geleceği ve olasılıkların daha işlevsel ve etkili olarak hayata geçebilmesi açısından tasarımcı ve teknoloji arasındaki simbiyotik ilişkinin önemli olduğu söylenebilir. Hem “çevrimdışı” yılları hem de dijital teknolojinin günümüzdeki yeni evresi olan yapay zekayı deneyimleyen E. Jetset; güncel grafik

tasarım üretimi konusunda ilk akla gelen özgünlük gibi sorunların ötesinde tüm dünyadaki tasarımlara hızlı erişimin ve görsel aşinalığın, her şeyin daha önce yapılmış olduğu yanlışlığına dayalı tükenmişlik hissi yaratabileceğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda stüdyo, genç tasarımcıların arzuları ve yenilikçi tasarımlar yapmaları önünde bu yanlışlığa düşmemeleri gerektiği önerisinde bulunmaktadır. 21. yüzyılın hızla dönüşen dünyasının geleneksel ve dijital katmanlarında tecrübe kazanmış bir stüdyo olarak E. Jetset; genç tasarımcıların bağımsız tasarım stüdyoları oluşturabilmeleri yolunda cesaret gösterebilmeleri için uzun ömürlü bir emsaldir (Jetset, 2023).

E. Jetset, MM Paris, Superflex gibi günümüz tüketim çağında daha gözlemci, daha duyarlı ve eleştirel biçimlerde; teknolojik konforun rehabetine kapılmadan üreten alternatif tasarım mekanları dünyayı şekillendiren kimliklerden biri olan grafik tasarımcıya farklı seçeneklerin somut yönlerini göstermekte ve yakın gelecekte de bu bağlamı sürdürebilecek potansiyele sahip görünmektedir. Grafik tasarımcı içinde bulunduğu sektörel üretim zincirinin çıktılarında doğrudan sorumlu tutulmasa da olumsuz sonuçlar doğuran bir döngüyü olumlu yönde etkileme gücüne sahiptir (Selamet, 2012: 146). Alternatif tasarım stüdyolarının daha özgür ve disiplinler ötesi anlamda açtığı alanlar tasarımcı rolünün sadece ticari estetik problemlere çözüm bulan bir tanımdan çıkarak sorgulayan bir tasarımcı rolünün kabul görmesine katkı sağlamıştır. Benzerleşme ve yüzeyselleşmenin hakim olduğu günümüzde, eleştirel bakabilen, toplumsal ve çevresel kaygıları olan tasarımların kurgulanması bu anlamda alternatif olabilmenin sürdürülebilirliğini sağlamlaştıracaktır. Giderek hızlanan imkanların çoğunlukla tüketime hizmet ettiği bir süreçte tasarımın geleceği ve tasarım stüdyolarının alternatif kalabilmeleri onların eleştirel ve duyarlı yaklaşımlarına devam etme cesaretini gösterebilmeleri ile paralel görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Auger, J. (2013). Speculative design: crafting the speculation. *Digital Creativity*, 24(1), 11-35.
- Coles, A. (2007). *Design and Art*. London: MIT Press.
- Coombs, G; Mcnamara, A; Sade, G. (Ed.) (2019). *Undesign: Critical Practices at the Intersection of Art and Design*. New York: Routledge.
- Dunne, A.–Raby. F. (2013). *Speculative Everything Design, Fiction, and Social Dreaming*. London: The MIT Press.
- Fuad-Luke A. (2009). *Design Activism: Beautiful Strangeness for a Sustainable World*. USA: Earthscan from Routledge.
- Gershman, V. (2011) What is a Designer Statement? Krishnamurthy, Ibarra, Pesko, Heller, Experimental Jetset. Walkerart. Erişim: <https://walkerart.org/magazine/what-is-a-designer-statement-krishnamurthy-ibarra-pesko-heller-experimental-jetset/>
- Jetset, E. (2022). *SB Capsule Collection, Here Comes The Ocean. Experimental Jetset*. Erişim: <https://www.jetset.nl/archive/sb-capsule-collection-2>
- Jetset, E. (2024) About Experimental Jetset. *Experimental Jetset*. Erişim: <https://www.jetset.nl/about>
- Jetset, E. (2005). Experimental Jetset: Past Plus Future Equals Now (On the Act of Referring to the Past as a Modernist Gesture). *Design Manifestos*. Erişim: <https://designmanifestos.org/experimental-jetset-past-plus-future-equals-now-on-the-act-of-referring-to-the-past-as-a-modernist-gesture/>
- Jetset, E. (2023). The Whitney Tapes. *Experimental Jetset*. Erişim: <https://www.jetset.nl/archive/the-whitney-tapes>
- Jetset, E. (2018). Superstructure. *Experimental Jetset*. Erişim: <https://www.jetset.nl/archive/superstructure>
- Laranjo, F. (2013). Modes of The Whitney Identity: Responding to What? *Modes of Criticism*. Erişim: <https://modesofcriticism.org/whitney-identity/>
- Patta Psychogeographic Practice: Experimental Jetset on their typology of taped arrows that gives voice to a post-pandemic urban landscape. Typeroom. (2022, 7 Kasım). Erişim: <https://www.typeroom.eu/patta-psychogeographic-practice-experimental-jetset-capsule-collection-typology-taped-arrows-typeface>
- Selamet, S. (2012). Sürdürülebilirlik ve Grafik Tasarım. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, (8)15, 125-148.
- Stegall, N. (2016). *Sürdürülebilirlik İçin Tasarlamak: Ekolojik Yönelimli Tasarım İçin Bir Felsefe*. çev. Erkan Ünal, Tasarım Ne Bekler? Cogito Dergisi.

Sueda J. (2014). *All Possible Futures: Experimental Jetset on Speculative Graphic Design*. Walkertart. Erişim: <https://walkerart.org/magazine/jon-sueda-experimental-jetset-speculative-graphic-design/>

Taşçıoğlu, M. (2013). *Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Mekan*. İstanbul: YEM Yayın.

TDK (2024). *Alternatif sözcüğünün tanımı*. <https://sozluk.gov.tr/>

Tharp B; Tharp S. (2018). *Critical, Speculative, and Alternative Things*. London: The MIT Press.

Twemlow, A. (2011). *Grafik Tasarım Ne İçindir?* çev. Dalsu Özgen. İstanbul: YEM Yayın.

Yıldırım, D. (2022). *Sergileme Tasarımı Bağlamında Küratör Olarak Grafik Tasarımcı*. (Doktora Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi (743983).

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1 “A-R-C” 2018, Experimental Jetset. Kaynak: <https://www.jetset.nl/archive/alphabet-reform-committee> Erişim: 07.06.2024.

Görsel 2 “The Responsive W” Whitney Museum of American Art için tasarlanana kurumsal kimlik çalışmalarından 2013, Experimental Jetset. Kaynak: <https://www.jetset.nl/archive/the-whitney-tapes> Erişim: 07.06.2024.

Görsel 3 “Patta Psychogeographic Practice” 2022, Experimental Jetset. Kaynak: <https://www.typeroom.eu/patta-psychogeographic-practice-experimental-jetset-capsule-collection-typology-taped-arrows-typeface> Erişim: 08.06.2024.

Görsel 4 “SB Capsule Collection” 2022, Experimental Jetset. Kaynak: <https://www.susanbijl.nl/pages/archive-2022-experimental-jetset> Erişim: 08.06.2024.

Görsel 5 “How Posters Work” Cooper Hewitt Design Museum 2015, Experimental Jetset. Kaynak: <https://www.cooperhewitt.org/event/actual-size-experimental-jetset/> Erişim: 01.07.2024.

Görsel 6 “Manifesto” 2005, Experimental Jetset. Kaynak: <https://designmanifestos.org/experimental-jetset-past-plus-future-equals-now-on-the-act-of-referring-to-the-past-as-a-modernist-gesture/> Erişim: 04.07.2024.

Görsel 7 “Superstructures (Notes on Experimental Jetset / Volume 2)” 2021, Experimental Jetset. Kaynak: <https://moom.cat/en/item/superstructures-notes-on-experimental-jetset-volume-2> Erişim: 23.06.2024.

Görsel 8 “Superstructure” 2018, Experimental Jetset. Kaynak: <https://www.jetset.nl/archive/superstructure> Erişim: 12.06.2024.